

Mgr Dariusz Szymczyk

Autoreferat rozprawy doktorskiej na temat

Żołnierskie drogi do 1 Dywizji Pancernej gen. Stanisława Maczka 1939–1947

promotor: dr hab. Przemysław Różański prof. UG

1 Dywizja Pancerna i oddziały ją poprzedzające, a więc 10 Brygada Kawalerii walcząca we wrześniu 1939 r. w Polsce oraz 10 Brygada Kawalerii Pancernej, której znakomita część żołnierzy wzięła udział w walkach kampanii francuskiej w 1940 roku, to prawdziwy przykład męstwa polskich żołnierzy i ich wkładu w walkę przeciwko niemieckiemu najeźdźcy od początku do końca II wojny światowej. To jedyna jednostka wojskowa spośród oddziałów alianckich, która rozpoczęła swój marsz bojowy 1 września 1939 r. i zakończyła swoją walkę w maju 1945 r., wejściem do Wilhelmshaven, największego portu wojennego Rzeszy niemieckiej.

Nie jeden z żołnierzy powołanej do życia rozkazem z dnia 25 lutego 1942 r. 1 Dywizji Pancernej walczył od pierwszego do ostatniego dnia II wojny światowej w Europie, jednak nie byłoby Dywizji bez uzupełnień, które napływały do niej z całego świata.

Praca na temat *Żołnierskie drogi do 1 Dywizji Pancernej gen. Stanisława Maczka* przedstawia i analizuje losy żołnierzy, ale nie tylko. Również tych, którzy za chwilę mieli się nimi stać.

Rozprawa doktorska podejmuje problematykę źródeł uzupełnień dla 1 Dywizji Pancernej i w związku z tym przedstawia różne drogi, jakimi Polacy z całego świata docierali w jej szeregi. Podstawowym celem naukowym pracy jest ukazanie losów poszczególnych żołnierzy, jak też zwartych grup. Ich powikłane drogi zostały przedstawione nie tylko w kontekście historii Polskich Sił Zbrojnych, ale i całego przebiegu II wojny światowej. Cel badawczy pracy został określony w jej temacie, a poszczególne cele szczegółowe w kolejnych rozdziałach.

Żołnierskie drogi do tej największej polskiej jednostki pancernej II wojny światowej ukazałem w układzie chronologiczno-problemowym. Praca podzielona została na sześć rozdziałów. Otwiera ją wstęp, kończy zaś podsumowanie.

Szczegółowy wykaz źródeł i literatury przedmiotu zamieściłem w bibliografii. Na tę imponującą bibliografię - jak nazwał ją jeden z recenzentów – składają się źródła z 9 polskich i zagranicznych placówek archiwalnych, ponad 40 wspomnień uczestników opisanych wydarzeń, jak również ponad 100 opracowań.

Zanim przejdę do skrótowego przedstawienia zawartości poszczególnych rozdziałów, chciałbym w pierwszym rzędzie uchylić rąbka tajemnicy odnośnie do powstawania projektu pod tytułem ***Żołnierskie drogi do 1 Dywizji Pancерnej gen. Stanisława Maczka 1939–1947***. W tym miejscu należy podkreślić, że szczególne znaczenie dla powstania tej pracy miały moje kontakty z czterema żołnierzami 1 Dywizji Pancерnej gen. Maczka, których miałem zaszczyt poznać, pracować z nimi i niekiedy nawiązać przyjaźń. O ich drogach do Dywizji również piszę w tej pracy. Szczególne słowa szacunku i uznania należą się Panu Zygmuntowi E. Haasowi. To właśnie on przed około dwudziestu laty dał mi pierwszy impuls do zajęcia się tym tematem. Tak rozpoczęło się zbieranie relacji o Drogach do Dywizji.

Po jakimś czasie skontaktował się ze mną mieszkający w Belgii Pan Bohdan Samulski. Podchorąży walczący we wrześniu 1939 r. w Polsce, który po dostaniu się do niemieckiej niewoli nie porzucił marzeń o wolności. Jemu jako jednemu z nielicznych udało się zbiec z obozu karnego dla uciekinierów w Hoffnungsthal zwanego „Błękitną Kompanią”, by dołączyć do 1 Dywizji Pancерnej już na terenie Belgii. W wyniku kontaktu z Panem Bohdanem Samulskim w odrębnych Łambinowickich Rocznikach Muzealnych ukazały się dwa artykuły naukowe, których jestem autorem. W pierwszym z nich, który opublikowany został pod tytułem: „Błękitna Kompania”. *Hoffnungsthal 1942–1943* omówiłem dzieje tej karnej kompani dla podchorążych – uciekinierów recydywistów. Z kolei całkiem niedawno ukazał się artykuł pod tytułem: „Niepokorni”. *Ucieczki podchorążych Wojska Polskiego z niemieckiej niewoli do 1 Dywizji Pancерnej gen. Stanisława Maczka*. Jest to publikacja jednego z podrozdziałów omawianej dysertacji doktorskiej, w którym przedstawiłem Drogi do Dywizji aż 25 podchorążych, którzy po udanej ucieczce, a często nie była to jedna próba ucieczki, już po szczęśliwym wydostaniu się poza obozowe druty, służyli następnie w 1 Dywizji Pancерnej gen. Stanisława Maczka.

Cofając się do wydarzeń, które miały miejsce już po moim przyjeździe w 2012 r. do Londynu, to po jakimś czasie dzięki życzliwości kierownika Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Władysława Sikorskiego w Londynie dr. hab. Andrzeja Suchcitzę poznałem

Pana Zbigniewa Makowieckiego, a on z kolei skierował mnie do Pana Tadeusza Bączkowskiego.

W ten sposób doszło do wydania wspomnień tych dwóch oficerów 1 Dywizji Pancерnej. Po jakimś czasie książka Tadeusza Bączkowskiego doczekała się tłumaczenia na język angielski. Z kolei wspomnienia Pana Zbigniewa Makowieckiego opublikowane zostały w „Łambinowickim Roczniku Muzealnym”.

Przechodząc do zgłębienia poszczególnych rozdziałów, pozwolę sobie przedstawić kolejne etapy i rozwój, jakże różnorodnych dróg tak żołnierzy, jak i cywilów do 1 Dywizji Pancерnej.

W rozdziale pierwszym omówiłem źródła uzupełnień dla Wojska Polskiego, które po dramacie września i października 1939 r., powstawało na ziemi francuskiej. W rozdziale tym przede wszystkim skupiłem się na losach żołnierzy stałego trzonu 10 Brygady Kawalerii, którzy po internowaniu na Węgrzech uciekali do Francji, gdzie organizowało się Wojsko Polskie. W dalszej części rozdziału ukazałem przykładowe drogi do Francji z internowania w Rumunii, a także z krajów bałtyckich. Chcąc potraktować całościowo zagadnienie źródeł ludzkich dla Armii Polskiej we Francji przeanalizowałem pobór do Wojska Polskiego spośród emigracji polskiej we Francji. Rozdział ten zamykam analizą procesu formowania się 10 Brygady Kawalerii Pancерnej we Francji. W rozdziale tym między innymi wykorzystałem wspomnienia Mieczysława Borchólskiego i Ludwika Ferensteina, które niejako „od kuchni” ukazują przerzuty żołnierzy 10 Brygady Kawalerii internowanych na Węgrzech do Francji. Natomiast wspomnienia Jerzego Nowakowskiego pokazują los polskiego oficera rannego podczas walk września 1939 r., który następnie znalazł się w Rumunii. Również Jerzy Iwanowski odniósł rany we wrześniu, jego droga do Francji prowadziła jednak przez Litwę. Z kolei w wykorzystanych wspomnieniach rotmistrza Tadeusza Bączkowskiego, na którymi w związku z ich wydaniem miałem zaszczyt pracować z Nim, bardzo ciekawy moment jego drogi do Dywizji stanowi służba w okresie 8 września 1941–7 października 1943 w szeregach Brytyjskiej Armii Kolonialnej, z którą od grudnia 1941 r. przebywał w Afryce w Sierra Leone.

Rozdział drugi rozpoczyna się od ukazania dalszych losów żołnierzy 10 Brygady Kawalerii Pancерnej. Ich różność wynikała z podziału 10 Brygady na dwa rzuty. Historia pierwszego rzutu przedstawia dalsze dzieje żołnierzy, którzy pod dowództwem gen.

Stanisława Maczka wzięli udział w walkach 1940 r. we Francji. Po zakończeniu zmagania zbrojnych we Francji i zniszczeniu pozostałego sprzętu, małymi grupami przedzierali się na południe kraju, tak aby z kolei różnymi drogami dotrzeć do Wielkiej Brytanii, gdzie odtwarzane były siły wojska polskiego. Drugi rzut, który nie brał udziału w działaniach zbrojnych został szczęśliwie ewakuowany z Francji do Wielkiej Brytanii. W dalszej części tego rozdziału przeszedłem do omówienia losów polskich żołnierzy, którzy w drodze do Wojska Polskiego we Francji na dłużej zatrzymali się w Finlandii. Rozdział ten kończy opowieść o losach przyszłego żołnierza 1 Dywizji Pancernej Romana Juśków, którego droga wiodła m.in. przez Narwik.

Na początku rozdziału trzeciego przedstawiłem losy polskich podchorążych, którzy po walkach w Polsce w 1939 r. dostali się do niewoli niemieckiej. W wyniku dobrze przygotowanych, udanych ucieczek 25 z nich służyło później w 1 Dywizji Pancernej. Podchorąży Zygfryd Stryjecki był rekordzistą w liczbie podjętych ucieczek, z których ostatnia (szósta) zakończyła się powodzeniem i dotarciem do 1 Dywizji Pancernej. Ciekawostką tego rozdziału stanowią perypetie członków zespołu Wesolej Lwowskiej Fali. Rozdział ten zawiera również opis przebiegu zaciągu ochotniczego w Kanadzie, USA i Ameryce Południowej w kontekście uzupełnień dla największej polskiej jednostki pancernej, jaką była 1 Dywizja Pancerna.

Rozdział czwarty rozpocząłem omówieniem zasileń 1 Dywizji Pancernej żołnierzami ewakuowanymi ze Związku Sowieckiego. Następnie przeszedłem do przedstawienia losu jednego z przyszłych żołnierzy dywizji, którego droga wiodła przez hiszpański obóz internowania Miranda de Ebro. Notabene mowa jest o wspomnianym już pomysłodawcy tematyki tej pracy doktorskiej Panu Zygmuncie E. Haasie, który na początku 1941 r. jako nastolatek został wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec. W tym samym roku udało mu się uciec i dotrzeć do Marsylii, gdzie uzyskał informacje o sposobach przedostania się do Wielkiej Brytanii. Plan się powiódł i na miesiąc przed ukończeniem osiemnastego roku życia Zygmunt Haas przyjęty został do 1 Dywizji Pancernej. W dalszej części rozdziału opowiadam o losach Polaków, którzy po przymusowym wcieleniu do Wehrmachtu znaleźli się w niewoli alianckiej. Była to najliczniejsza grupa żołnierzy, którzy stanowili uzupełnienia 1 Dywizji Pancernej. Spośród opisanych w pracy dróg z Wehrmachtu do 1 Dywizji Pancernej, między innymi na uwagę zasługują losy Kazimierza Psutego, który po dostaniu się do alianckiej niewoli w Tunezji, w drodze do Dywizji zahaczył niejako o francuską Legię Cudzoziemską. Pozostałe zagadnienia, które zostały poruszone w tym rozdziale to:

reorganizacja 1 Dywizji Pancерnej, a także postawa żołnierzy wyznania mojżeszowego, w tym ich dezercje z PSZ, m.in. z 1 Dywizji Pancерnej. Wilhelm Glaser, który 14 stycznia 1943 r. trafił do 1 Dywizji Pancерnej z przydziałem do 10 Pułku Strzelców Konnych, gdzie służył w 1 szwadronie, z pułkiem tym przebył cały szlak bojowy 1 Dywizji Pancерnej. Po latach wspominał: (...) czułem się spokojnie we wciąż nieco dziwnym środowisku dla mnie jako Żyda urodzonego w Niemczech”. Rozdział ten zamknąłem omówieniem przygotowań polskiej dywizji do czekających ją niebawem walk w Normandii.

Na początku rozdziału piątego skupiłem się na omówieniu działań zbrojnych 1 Dywizji Pancерnej od chwili jej wejścia do walk w Normandii aż do ich zakończenia, już na terytorium niemieckim. W dalszej części rozdziału przeszedłem do omówienia trzech głównych grup. Przedstawiam Grupę Specjalną, Grupę Francuską i Grupę Szwajcarską, które w tym okresie stanowiły źródła uzupełnień dla PSZ, a więc także do 1 Dywizji Pancерnej. W przypadku Dywizji szczególne znaczenie miały dwie pierwsze grupy. W tym miejscu krótkiego wyjaśnienia wymagają nazwy tych głównych grup uzupełnień Polskich Sił Zbrojnych w latach 1944–1945, na które napotkałem w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie. Grupa jeńców – Polaków, którzy znaleźli się w niewoli aliantów i następnie trafiali jako uzupełnienie do PSZ, uzyskała nazwę Grupy Specjalnej (GS). Grupa Francuska (GF) to żołnierze pochodzący z terenów Francji po lądowaniu aliantów w Normandii. Z kolei Grupa Szwajcarska (GSz) odnosi się do żołnierzy 2 Dywizji Strzelców Pieszych i innych internowanych w Szwajcarii, którzy również stanowili uzupełnienia dla PSZ.

W rozdziale szóstym przedstawiłem losy żołnierzy polskich, którzy po wyzwoleniu z niemieckiej niewoli dostali się w szeregi 1 Dywizji Pancерnej. Na podkreślenie zasługują szczególnie losy żołnierzy – kobiet z powstania warszawskiego. Omówiony problem wstrzymania wszelkich nowych uzupełnień i trudności wcielania nowych żołnierzy do Dywizji, wykonującej zadania okupacyjne w Niemczech, stanowi ważną część rozdziału. W dalszej części tego rozdziału ukazałem losy żołnierzy z Grupy Specjalnej, a także Grupy Szwajcarskiej. W rozdziale tym przedstawiłem między innymi drogę do 1 Dywizji Pancерnej Zbigniewa Makowieckiego, który do 10 pułku Dragonów trafił po prawie sześcioletniej niewoli niemieckiej. Ciekawym wątkiem ostatniego rozdziału są losy Zofii Ruseckiej, jednej z kobiet Powstania Warszawskiego, które po jego upadku znalazły się w niemieckiej niewoli.

Szczęśliwie wyzwolone z obozu jenieckiego Stalag VI C/Z Oberlangen, notabene przez żołnierzy 1 Dywizji Pancерnej, zasilily jej szeregi.

Praca doktorska, której jestem autorem, ukazuje ogrom wysilku wlozonego dla utworzenia 1 Dywizji Pancерnej i r6znorodnoř dr6g oraz doœwiadczeñ 6olnierzy, ktorzy do niej trafili. Gl6wnym celem tej pracy bylo przedstawienie los6w wojennych tułaczy; ich dr6g do 1 Dywizji Pancерnej. Napisałem pracę o tym w jaki sposób Polacy z naprawdę całego globu ziemskiego, pokonujac przy tym nieraz wiele granic oraz innych przeszk6d i barier, docierali do 1 Dywizji Pancерnej, 6eby bić się w jej szeregach za zniewolona ojczyznę, która cierpiała okupację wroga.

Na zakonczenie tego zwięzłego posumowania pracy doktorskiej pod tytułem *6olnierskie drogi do 1 Dywizji Pancерnej gen. Stanisława Maczka 1939 – 1947*, pragnę podziękować recenzentom Panom profesorom: Januszowi Zuziakowi z Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie oraz Juliuszowi Tymowi z Akademii Sztuki Wojennej za wnikliwą ocenę merytoryczną, metodyczną oraz redakcyjną mojej pracy doktorskiej. Zawarte w nich pozytywne opinie, jak również uwagi krytyczne, stanowią dla mnie istotne wskazania, które posłużą podwyższeniu poziomu, realizowanych przeze mnie w przyszłości prac naukowo-badawczych.

Bardzo dziękuję wszystkim przybyłym za wysłuchanie autoreferatu.